

להבין את זרם החיים הפנימיים

הבנה במדעי הטבע והבנה במדעי הרוח הן שתי הבנות שונות. פרופ' מנחם ברינקר: "מדעי הטבע, פיזיקה לדוגמה, מתעניינים בתופעה היחידה רק עד כמה שהיא תורמת לגילוי חוקים כלליים. מדעי הרוח, היסטוריה לדוגמה, מתעניינים בתופעה היחידה כשלעצמה ומבקשים להאיר אותה"

יורם הרפז

את פרס ישראל על מחקריו בספרות העברית והכללית.

=

איפה כדאי לנו להתחיל שיחה על הבנה במדעי הטבע ובמדעי הרוח? "נתחיל אולי בסוגיית אחדות המדעים, שהעסיקה מאוד את הפילוסופים בסוף המאה התשע עשרה ובתחילת המאה העשרים. הבעיה הייתה אם יש מתודולוגיה אחת ושיטת הסבר אחת לכל המדעים או לא. אסכולה אחת טענה שמדעי הרוח שונים ממדעי הטבע בכך

והיה חבר בקיבוץ משגב עם. הוא למד פילוסופיה וספרות עברית לתואר ראשון ושני באוניברסיטה העברית וכתב את הדוקטורט שלו – "דמיון ואמנות בהגותו של ז'אן פול סארטר" – באוניברסיטת תל אביב. הוא היה מרצה וחוקר בשתי האוניברסיטאות הללו ולימד גם באוניברסיטאות הרוורד, קולומביה ושיקגו. ברינקר כתב וערך ספרים רבים ופרסם מאמרים רבים. הוא היה מעורב מאוד בחיים הפוליטיים ובבחירות האחרונות הוצב במקום 97 ברשימת מר"צ (אני: "הרבה זמן הלך לך על פעילות פוליטית. יכולת לכתוב עוד כמה ספרים"; ברינקר: "אז היו עוד ספרים של ברינקר על המדף"). ב־2004 הוא קיבל

ני מתרץ את הפנייה שלי לפרופ' מנחם ברינקר בעובדה שהוא המרצה היחיד באקדמיה הישראלית שהקדיש קורס שלם לפילוסוף הגרמני וילהלם דילתי (1833–1911); הבנה היא המושג המרכזי בהגותו של דילתי. אבל עם פרופ' מנחם ברינקר אפשר לדבר כמעט על הכול, ולא רק בתחומים שבהם הוא מומחה באופן רשמי – פילוסופיה כללית וספרות עברית. חכמים בסדר גודל כזה נעלמים מהנוף התרבותי שלנו. חכמים בסדר גודל כזה, נדיבים ונעמיים (ומצחיקים) כל כך, ספק אם היו. ברינקר, בן 78, נולד וגדל בירושלים

א

מנחם בריןקר: "את הפיזיקאי לא מעניינת האיכות המיוחדת של המים שרותחים במאה מעלות: הוא רוצה את החוק"

צילומים: רפי קוץ

החיים הפנימיים שהיא מבטאת. במהלך הזה יש חשיבות מיוחדת להבנה, ל"vershtehen". הבנה אינה מתמצה בחקר הסיבות". גם במדעי הרוח אנחנו רוצים להבין סיבות.

"אבל הבנת הסיבות אינה מספיקה. היא מספיקה במדעי הטבע. כאשר אתה שומע סימפוזיה של ברהמס או קורא סונט של שייקספיר אתה יכול לשאול את עצמך מהן הסיבות שגרמו לסונט הזה של שייקספיר להיכתב או לסימפוזיה הזאת של ברהמס להיווצר, אבל להבין יצירות בספרות או במוזיקה זה לא רק, ולא בעיקר, לחקור את הסיבות שגרמו ליצירות להתקיים. להבין

אבל גם על תופעות היסטוריות יחידות הלים חוקים כלליים.

"נכון, אבל הם לא ממצים אותן. תופעות היסטוריות הן חד-פעמיות – בזמן, במקום, בצביון; ולכן צריך להבין אותן".

"להבין זה להבין משהו חד-פעמי? כן. דילתי הגיח שיש דבר כזה שנקרא 'זרם החיים הפנימיים' – מושג שאנרי ברגסון בצרפת וויליאם ג'יימס בארצות הברית פיתחו בדרכם שלהם. יש זרם של חיים פנימיים המגולם באובייקטים פומביים כמו התרחשות היסטורית או יצירת אמנות. תפקיד החוקר במדעי הרוח הוא לסגת מהגילומים האובייקטיביים של תופעה אל

שהבנה – הבנה במונח מיוחד של המילה – שייכת למדעי הרוח".

זו הטענה של דילתי. הוא הועיד את המושג "הבנה" למדעי הרוח בלבד.

"הוא, ובעקבותיו תלמידיו מקס ובר וגיאורג זימל, הבחין בין מדעים נומוטטיים – מדעי הטבע, לבין מדעים אידיוגרפיים – מדעי הרוח. מדעי הטבע, הדוגמה היא פיזיקה, מתעניינים בתופעה היחידה רק עד כמה שהיא תורמת לגילוי חוקים כלליים. מדעי הרוח, הדוגמה היא היסטוריה, מתעניינים בתופעה היחידה כשלעצמה ומבקשים להאיר אותה, למשל הרנסנס באיטליה, היהדות הרבנית, התנועה הקיבוצית וכדומה".

המודרנית – ההרמנויטיקה. הרומנטיקה תרמה את הרעיון של חתירה להבנת החיים הפנימיים של מישהו כאילו היית במקומו. הדרישה הזאת אינה אומרת הודהות".

אז יש לנו שני מודלים של הבנה.
 "אחד במדעי הטבע, שמחפש חוקים ומזניח את התופעות האינדיווידואליות. את הפיזיקאי לא מעניינת האיכות המיוחדת של המים שרותחים במאה מעלות; הוא רוצה את החוק. והשני הוא מדעי הרוח, שרוצים לבאר

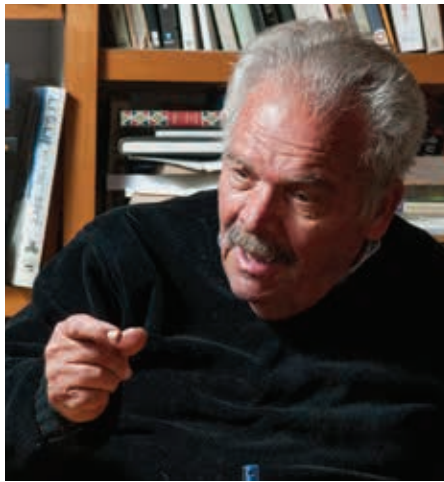
קראת את ספרו האחרון של קרשו?
איאן קרשו, "הסוף: התרסה וחרבן בגרמניה של היטלר, 1944-1945". ספר מצויין.

"הוא כולל יותר מהבנה לשם עצמה של החיים הפנימיים של הרמויות. הוא מחפש אחר הסיבות לעשרת החודשים האחרונים במלחמה, שבהם נהרגו יותר ממחצית הגרמנים שנהרגו בכל המלחמה. גרמניה המשיכה להילחם למרות שהיה ברור לגרמנים

באמנות זה לא לשאול את עצמך למה רפאל צייר כפי שצייר, אלא להבין את העומק ואת הסגנון שהוא יצר, את אופי הציור שלו. התיאור הסיבתי יכול להיות חלק מהחקירה האמנותית, אך הוא לא המטרה שלה".

מטרת מדעי הטבע, לעומת זאת, היא לגלות חוקים המבוססים על יחסים סיבתיים. "מדעי הטבע הם מדעים נומותיים – רושמי חוקים. המקרה האינדיווידואלי משמש לצורך הבנת החוקים; בעוד שהמדע

"במדעי הרוח אתה לא יכול לנבא - אתה לא יכול לנבא לאן השפה העברית תלך, אם יהיה בה יותר או פחות סלנג, מה יהיה דומיננטי בשירה בעוד עשרים שנה וכדומה. לכן אומרים על מדעי הטבע 'מדעים מדויקים', בעוד שמדעי הרוח הם 'רכים'"

ולחאיר את התופעה החדרפעמית. כאשר אדוארד גיבון כתב על נפילתה של האימפריה הרומית, הוא לא חיפש את חוק הנפילה של אימפריות שנפילת האימפריה הרומית היא דוגמה שלהן. הוא הניח שהגורמים לנפילת האימפריה הרומית הם אידיוגרפיים".

האם היסטוריונים לא מחפשים חוקים כלליים לעלייה ולנפילה של אימפריות, למלחמה ולשלום, למחפכה וליציבות?

"כן, אם הם עוסקים בתאוריה מופשטת של ההיסטוריה. אבל האם יש חוק שסיביר מדוע המהפכה הצרפתית פרצה בשנה שבה פרצה, בצורה שבה פרצה, על ידי האנשים שהנהיגו אותה? ספק. אבל נכון, בהיסטוריה יש אלמנטים נומותיים. לכן הקוטב השני של הפיזיקה במדעי הטבע הוא לדעת אמנות ולא היסטוריה. להבין שיר זה מהלך אידיוגרפי – וזה לא זהה להבנת הסיבות להיווצרותו".

שהרייך הפסיד. מדוע מנהיגי גרמניה, אנשים אינטליגנטים בחלקם, המשיכו להילחם ולתלות את אלה שביקשו לפתוח בשיחות עם בעלות הברית? קרשו דוחה כמה הסברים כהסברים יחידים, כמו למשל הדרישה של בעלות הברית בוועידת ילטה לכניעה ללא תנאי. הוא נכנס לחיים הפנימיים של המנהיגים, של הגנרלים ושל החיילים, כדי להבין מדוע התעקשו להילחם".

הבנה היסטורית, הנכנסת לחייהן הפנימיים של דמויות היסטוריות, מבוססת על אמפתיה?

"אמפתיה היא מונח מרחיק לכת; אמפתיה פירושה הודהות. על היטלר נכתבו עשרות ביוגרפיות, ואף לא אחת מהן נכתבה על ידי יהודי. היסטוריונים יהודים ידעו שיש להם מעצורים בהבנת היטלר מבפנים. צריך להבדיל בין הבנת החיים הפנימיים לבין אמפתיה. בכיקורת הספרות הרומנטית קיטס דיבר על negative capability – יכולת של הפרשן לשכוח את עצמו ולהיכנס לעורו של שייקספיר או מילטון (אלה דוגמאות שלו) כמו שחקן הנכנס לדמות. זו אמנם קיצונית רומנטית, אך היא יסדה את תורת הפרשנות

האידיוגרפי הוא רישום המקרה הפרטי – מטרתו להבין את התופעה האינדיווידואלית כשלעצמה. לכן דילתיי חשב שהז'אנר המיוחס בחקירה ההיסטורית הוא הביוגרפיה – הביוגרפיה של נפוליון, וושינגטון וכדומה; ובמקרה של תקופות שלמות הז'אנר המיוחס הוא המונוגרפיה. הבנתה של תנועה או דמות היסטורית איננה רק, וגם לא בעיקר, תיאור הסיבות להתנהגותה, אלא תיאור החיים הפנימיים שהיא מבטאת".

=

אז הבנה במדעי הטבע והבנה במדעי הרוח הן הבנות בעלות איכויות שונות.
 "כן ולא. חקר סיבות הוא חלק מהמדע ההיסטורי – למה חניבעל לקח את צבאו לרומא, למה בן-גוריון לא נענה לרוב כמפא"ל לרחות את ההחלטה על הקמת המדינה... כדי לענות על השאלות האלה אתה צריך להיכנס למחשבה של חניבעל או של בן-גוריון ולהבין אותה – זה גם חקר סיבות; אך סיבות שאתה מגלה על ידי כניסה לזרם החיים של הדמויות ההיסטוריות.

=

מה זה להבין שיר?
 "זה להבין אותו ביחודיותו – ולהבין אותו

הם באמת רבים; ריבוי פרשנויות לסיפור או לשיר.

"אבל לא ריבוי אינסופי. גם במדעי הטבע ייתכן ריבוי היפותוזות, למשל על הפצצה האטומית; העובדה שהצליחו לייצר פצצה כזאת לא מוכיחה שתמונת טבע מסוימת עדיפה על שתיים-שלוש תמונות אחרות. הפצצה הורסת חמשים-שש תמונות טבע, אך מותירה על כנן שתיים-שלוש. ייתכן שהיה אפשר להגיע להישג הטכנולוגי המפוקפק

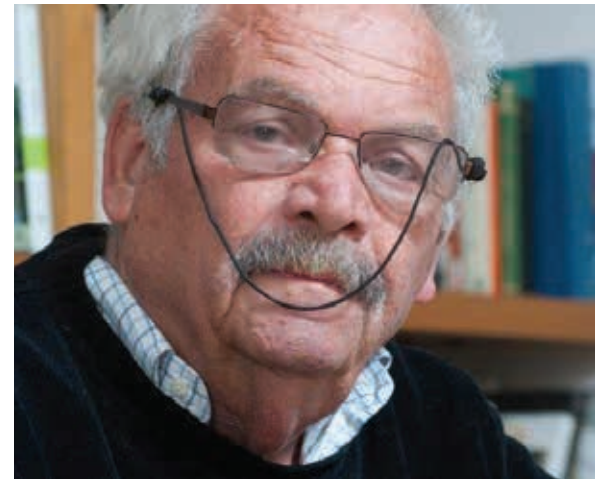
סדן בביקורת'. אז הוא אומר: 'השתנו יחסי הכוחות'. זה מה שקובע לדעתו את האשליה של ערכים אמנותיים".
ומה אתה אומר?

"שתקרא את עגנון ותראה שהוא עולה ביכולתו הסיפורית על ראובן פאהן או על איציק פרנהוף. מדובר באי-הכחשת קיומם של מבני ערך אובייקטיביים שכל מבין אמנות צריך להבחין בהם. כל אוזן צריכה לקלוט שמוצרט עדיף על סליירי. אוזן צריכה לקלוט

כנושא ערך. לזהות ערך זה חלק מתהליך ההבנה של יצירות אמנות; ערך הוא לא יחסי סיבה ומסובב. אתה קורא שיר כדי לציין ערכים אמנותיים; אתה לא שואל למה התכוון המשורר, אלא מה השפה של השיר מביעה או היכן נמצאים מבני הערך האסתטיים שלה. אלה שאלות שמחקר סיבתי מסיט אותך מהן".
אז מה מאפיין הבנה של כל יצירת אמנות?

"הבנה של יחסים בתוך היצירה, של המבנים

"מדעי הטבע הם מדעים נומוטטיים – רושמי חוקים. המקרה האינדיווידואלי משמש לצורך הבנת החוקים; בעוד שהמדע האידיוגרפי הוא רישום המקרה הפרטי - מטרתו להבין את התופעה האינדיווידואלית כשלעצמה"

הזה על ידי תאוריה אחרת של החומר".
גם במדעי הטבע פרשנויות שונות חיות זו לצד זו.

"כן, מדעי הטבע נהיו דומים לפרשנות של שירה. גם על שיר אתה לא יכול להגיד כל מה שאתה רוצה, אבל אתה יכול להגיד כמה דברים, להגיד כך ולהגיד אחרת".

=

אבל אין הסכמה על הערך האמנותי של יצירה – לא בין תקופות ולא בין אנשים באותה תקופה. אני חוזר לשאלה היסודית: ממה עשוי הערך האמנותי, אותו ערך הדיפעמי שאסור לעשות לו רדוקציה לסיבתיים?

"ערכים אמנותיים אכן משתנים מתקופה לתקופה. אם אתה עורך אנתולוגיה של שירת ימי הביניים העברית, למשל, אתה יכול לערוך אותה לפי שני עקרונות שונים שייתנו לך שתי אנתולוגיות שונות. עיקרון אחד יכול להיות מה שנחשב ייצוגי; מה יהודה הלוי, אבן גבירול ומשה אבן עזרא חשבו למוצלה

את זה. זה לא מחקר סיבתי. מחקר סיבתי רק מערפל את הנקודה הזאת".

הבנת אמנות היא הבנת הערך הפנימי של היצירה?

"דרמה, מוזיקה, רומן, שירה, ציור – אלה ממצאים נושאי ערך. אתה צריך להיות עיוור לערך כדי לא להבחין בהם. השקפה סיבטית, דטרמיניסטית – ון גוך צייר כמו שהיה מוכרח לצייר, שייקספיר כתב כמו שהיה מוכרח לכתוב, מוצארט כתב את המוזיקה שהיה מוכרח לכתוב בגיל ארבע או חמש או שש – משבשת את ההבחנה הזאת. המחאה נגד הרדוקציה הזאת של האמנות לסיבטיות הייתה מחאה נגד הדומיננטיות של הפילוסופיה הפוזיטיביסטית, שהציגה את מדעי הטבע כעדיפים על מדעי הרוח מפני שהם מאפשרים ניבוי: גאות ושפל, רעידת ארמה, ליקוי לבנה – את כל אלה אתה יכול לנבא. במדעי הרוח אתה לא יכול לנבא – אתה לא יכול לנבא לאן השפה העברית תלך, אם יהיה בה יותר או פחות סלנג, מה יהיה דומיננטי בשירה בעוד עשרים שנה וכדומה. לכן אומרים על מדעי הטבע 'מדעים מדויקים', בעוד שמדעי הרוח הם 'רכים'".

ובעיקר מבני הערך האמנותיים והאסתטיים שלה, בתנאי שאינך עושה רדוקציה שלהם כמובן. צריך לזכור שאחרי המרקסזם הוולגרי באה הפוקיאניות הוולגרית, שאינה מכירה במושג של ערך אמנותי או אסתטי; היא רואה בו פונקציה של יחסי כוח פוליטיים. ידידי חנן חבר כתב מאמר על הדחייה של הסופרים הגליציאים במאה התשע עשרה בספרות העברית. יחסים פוליטיים בין המרכז הרוסי לפריפריה הגליציאנית גרמו לכך שביאליק, טשרניחובסקי, ברנר וברדיצ'בסקי הם חלק מהקנון, ואיציק פרנהוף, ראובן פאהן ואחרים נדחו הצדה. אני שואל אותו: 'תגיד לי, חנן, אתה לא חושב שסיפור של ברנר יותר חזק מסיפור של פאהן או שפואמה של ביאליק חזקה יותר מסיפור של פרנהוף?' הוא אומר: 'לא'. כלומר, כל העולם של ערכים אמנותיים ואסתטיים הוא אילוויזיה שנקבעת על ידי יחסי מחנות; יחסי כוח קובעים מה מרכז ומה שוליים. אז אני אומר לו: 'אבל תראה חנן, עשרים-שלושים שנה אחרי ביאליק, טשרניחובסקי, ברנר וברדיצ'בסקי יש שלושה גליציאנים בולטים בספרות העברית: אורי צבי גרינברג בשירה, עגנון בספרות ורב

או את זך או את גורי, אדע לתת למורה עצות טובות איך לפתח את החושים של התלמידים. אבל כשאתה דורש ממני כללים, זה מסתבך. "לפני שלושים שנה, כשלימדתי בסמינר הקיבוצים, נתתי לתלמידים טקסט unseen עם שישה שירים ללא שמות המשוררים וללא ציון התקופה שבה נכתבו וביקשתי מהם שיכתבו פרפרזה פרוזאית של מה השיר אומר, שינחשו (אם הם יכולים) מתי נכתב השיר וייתנו הערכה שלו. אחר כך הראיתי להם מהיכן צומחות רוב הטעויות שלהם. היה שם, למשל, שיר של גבריאל פרייל שנקרא 'ציור אהבה'. הבית השני שלו נגמר ב'אהבה היא תחנה אביבית המסיעה נוסעים חכימים ליעדם בסתיו'. איך אתה מבין את זה?"

אהבה מתחילה באביב ומסתיימת בסתיו. אין אהבות שמחיות.

"נכון. זה מתחיל בשמחה גדולה ונגמר בעצב, מלנכוליה. ו'חכימים' זה כנראה הפתרון שפרייל מצא ל־sophisticated. אתה יודע מה סטודנטית אחת כתבה לי? היא כתבה: 'ובסוף דרכם של האוהבים נוצר הפרי המתוק של אהבתם, תינוק נחמד בעריסה'. מראשית האביב עד סוף הסתיו יש בדיוק תשעה חודשים."

מה רע בפרשנות המקורית שלה?

"איך נסביר שזו טעות, שפרייל לא מדבר על הפרי הנחמד של האהבה? פה דווקא צריך להביא בחשבון את הערכים הקונבנציונליים של המילים 'אביב' ו'סתיו', את הערכים הקיימים בדמיון העממי – אביב הוא חרות ההתגלות של הטבע והסתיו הוא התכנסות עגמומית, שלכת וכו'. גם הבנת 'עולמו' של פרייל כפי שהוא מבוטא בשירים אחרים שייכת לעניין."

אם לא כל פרשנות הולכת, מהם האילוצים שהמקטט מטיל על הפרשנות?

"שוב, קשה לנסח אילוצים אוניברסליים. יש השקפות שונות בעניין. עדי צמח, למשל, טען שהבנה אנכרוניסטית של שיר מותרת אם היא תורמת לאפקטיביות האסתטית שלו. אתה לא חייב לקרוא מילים של שיר במונח שניתן להן בתקופה שבה הוא נכתב. אני מקבל את זה שלשיר יש יותר מפרשנות אחת, אך אין לו אינסוף פירושים. השאלה היא מדוע לדחות פרשנויות מסוימות?"

מדוע לדחות את הפרשנות האופטימית של אותה סטודנטית?

"כאן הייתי אומר שלפי מה שקדם בשיר לשורה הזאת סביר להניח שהוא יסתיים בטון מלנכולי, שהשיר אומר שהפריחון הורס את האהבה. זה נראה פירושו הולם יותר בגלל ההקשר של השורות הקודמות."

היא ארגון של ערכים לא אמנותיים – ערכים חברתיים, דתיים, מוסריים, מדעיים – והערך האמנותי הוא בצורת הארגון שלהם, בעובדה שהערכים הלא אמנותיים עוברים ארגון מחדש ביצירה. הקיטש, לעומת זאת, נשען לגמרי על הערכים הלא אמנותיים המקובלים, אך ללא ארגון מחדש שלהם בתקווה לפתות את צרכן האמנות להתפעלות מהיצירה – הקדושה של הכותל, התמימות של הילד הבוכה... אתה גם יכול להצביע על ערכים אמנותיים בתמונה של ון גוך. אבל אתה יכול לנהל יוכוח כזה רק עד גבול מסוים. אין לך כללים דדוקטיביים שבאמצעותם אתה יכול לכפות הסכמה."

אז קשה לומר מה זה להבין שיר?

"זו שאלה כללית כזאת שקשה לי לענות עליה – מה זה להבין שיר בדרך כלל. אבל קל לי יותר לומר מה זה להחטיא שיר."

מה זה להחטיא שיר?

"זה, למשל, לקרוא מטפורות כאילו לא היו מטפורות. למשל, להתייחס לשורה של אלתרמן 'היפה באמת היא תמיד ביישנית' כאל אמירה, ולומר: 'אני דווקא מכיר יפה אחת שהיא חוצפנית'."

אז מדוע שלא נאמר שהבנת שיר היא, בין השאר, הבנה מטפורית שלו?

"אפשר לומר שהבנת שיר היא גם הבנת המטפוריות, הפיגורטיביות, המזיקליות שלו... הבנת יחסו לשפה הטבעית, לקורא, לתקופתו, לתקופה שקדמה לו, הבנת חדשנותו וכו', אבל אז תשאל הלאה, למשל, מהי פיגורטיביות... קשה לפרק את זה. לקרוא את השורה 'דומייה במרחבים שורקת' ולא להיעצר ולהגיד: 'רגע, רגע, איך דומייה יכולה לשרוק?'. לקרוא אוקסימורון, לקבל מה שאוקסימורון מבטא. בסוף 'חירבת חיזעה' אלוהים יורד לבקעה לראות 'הכצעקתה'. מה זה 'הכצעקתה'? הכפר נהיה דומם. הרעש והמלמול ביטאו את החיים של הכפר, והשקט הוא הפרה שלהם, ואלוהים יורד לשמוע את השקט, את הדומייה. הדומייה זועקת. להבין מה עושה השורה 'דומייה במרחבים שורקת', כאשר הפסוק התקני, הלא מטפורי, הוא 'רוח במרחבים שורקת'."

בכל זאת, האם אתה יכול לתת למורה לספרות כמה הנחיות טובות כיצד לעודד הבנה של יצירה ספרותית?

"כן. אם אכנס לשיעור ספרות שבו מלמדים את טשרניחובסקי או את אלתרמן

ולמופתי. במקרה כזה יחסרו לך באותה אנתולוגיה שירים שאתה מעריך ויהיו שם שירים הגובלים בכינוניות, כי לעתים יצירה כינונית דווקא מייצגת את טעם התקופה. ואתה יכול לערוך אנתולוגיה לפי עיקרון של ערכים אמנותיים, שלפיהם אתה מעריך ואוהב שירה. זו תהיה אנתולוגיה אחרת; יהיו שם, לדעתך, רק שירים מעולים."

האם יש ערכים אמנותיים חוצי תקופות, ערכים שההבנה האידיוגרפית צריכה להבין?

"אי אפשר לתת מערכת כללים שהיא טובה לכל ה'אנרים, המודוסים והתקופות, אלא אם כן אתה הולך להפשטות שכבר אינן מבארות כלום: 'אחרות', 'מורכבות', 'מקוריות' – מושגים כאלה שמשמטעים להרבה פנים. למשל, מורכבות היא ערך אמנותי, אבל שיר של רחל יכול להיות יפה דווקא בגלל חוסר מורכבותו. כאשר אתה מציע ערכים כלליים ומפשטים, אתה מלביש את היצירות בבגד כפייה."

אין לנו ערכים אמנותיים מוסכמים אבל יש לנו חוויות אמנותיות די ברורות. אנחנו חווים יצירה כטובה יותר ופחות. אנחנו יודעים להבדיל בין שיר פז' ירוד לקטע גאז משובח.

"כן, אבל קשה לבסס את זה על ערכים כלליים. אתה צריך לומר מה גורם לך הנאה. לתאר במקום להגדיר ולחייב את בן שיחך בהכללה שלך וכמה שנובע ממנה לגבי יצירה מסוימת. בקלאסיציזם השיטה הייתה דדוקטיבית: טרגדיה צריכה להיות א', ב', ג' רד'. אם טרגדיה מסוימת מכילה את האלמנטים האלה, אז היא טרגדיה טובה. מהמאה השמונה עשרה אין יותר מערכת כללים כזאת; במקומה באה ההתרשמות הישירה, התיאורית."

איך זה עובד?

"אם מישהו לא אוהב יצירה של בטהובן, אז אני מנגן לו אותה עוד פעם ועוד פעם ועוד פעם. אני אומר לו: 'שמע רגע את הקטע הזה, ושמע את זה...'. אם הוא אומר: 'אני לא שומע שום דבר מעניין', אני מרים ידיים."

אם מישהו יתאר בעושר רב את ההנאה שלו מתמונת קיטש, ומישהו אחר יתאר בדלות רבה את ההנאה שלו מתמונה של ון גוך, מה נגיד – שתמונת הקיטש טובה יותר?

"לא. אנחנו הרי מדברים על הבנה. נסביר לחובב הקיטש שזה קיטש. אולי נגייס את ההגדרה של הסטרוקטורליסט הצ'כי יאן מוקאו'ובסקי. הוא אמר שכל יצירת אמנות

אז פרשנות טובה צריכה להתאים להיגיון הפנימי של הטקסט?
 "עד כמה שאפשר. למשל, היעד של 'נוסעים חכימים' אינו יכול להיות היעד הטריטוריאלי של לידה. אתן לך עוד דוגמה. באותו מבחן unseen נתתי לתלמידים את השיר של חיים גורי 'מעשה ביונה' מתוך ספרו 'שירי חותם'. הדובר יושב על המרפסת ויונה לבנה יורדת מגגות 'עיר החסד והרחמים' ומתיישבת על כתפו. הדובר אומר: 'אמרתי לה יונה, יונה תמימה, מצאת לך מקום לנוח'.

כתשעה ירחי לידה; אני רק יכול להסביר שכרדי – יותר מתגמל – לקרוא זאת כפי שאני מציע".
 הבנה של יצירת אמנות היא פרשנות מתגמלת שלה.
 "אייבהנה אינה תורמת לזיהוי ערכים אמנותיים; היא לוקה – וכאן אני סדור – בשלושה דברים: היא אינה מתיישבת עם שירים אחרים, עם הזרם הספרותי, עם התקופה, עם הדור; היא אינה מבינה את שפת השירה. מי שטוען ש'היפה אינה תמיד

היפותוזות אפשריות".
 אז הבנה – באותו מובן שבו פתחנו, הבנה של מדעי הרוח, הבנה רכה – ניצחה. היא מאפיינת גם את מדעי הטבע.
 "כן, היום הכול רך – אם אתה בודק את זה לפי מודל פוזיטיביסטי פשטני שלפיו לכל היגד יש ערך אמת או שקר. ההיגד 'בחוץ יורד גשם' נבחן בעזרת הוצאת יד מן החלון; אם היא חוזרת רטובה, ההיגד אמיתי, אם היא יבשה – הוא שקרי".
 אז לסיכום, מה נשמר כיום מההבחנה

"אמפתיה היא מונח מרחיק לכת; אמפתיה פירושה הזדהות. כתבו על היטלר עשרות ביוגרפיות, ואף לא אחת מהן נכתבה על ידי יהודי. היסטוריונים יהודים ידעו שיש להם מעצורים בהבנת היטלר מבפנים. צריך להבדיל בין הבנת החיים הפנימיים לבין אמפתיה"

"להבין יצירות בספרות או במוזיקה זה לא רק, ולא בעיקר, לחקור את הסיבות שגרמו ליצירות להתקיים. להבין באמנות זה לא לשאול את עצמך למה רפאל צייר כפי שצייר, אלא להבין את העומק ואת הסגנון שהוא יצר, את אופי הציור שלו"

היא ממשיכה לנוח על כתפו 'עד היו בה שפתי הפצועות, והיתה נוצתה אדומה'. איך אתה מבין את זה?"
 היונה לבנה ותמימה והוא הרביק אותה בדם נפשו הפצועה.
 "ומה היונה מסמלת?"
 תוב, תקווה.
 "ובעקבות הציור של פיקאסו – שלום. אם כי אנחנו יודעים שיונים, במיוחד לבנות, הן אגרסיביות מאוד. אז יונה, סמל לשלום, מתיישבת על כתפו של לוחם – אנחנו יודעים משירים אחרים של גורי שהוא לוחם. והוא אומר לה 'לא נחתת על עיר השלום, עיר החסד והרחמים, אלא על עיר מלחמות'. ומה כתבה סטודנטית? שמדובר על גבר נוכח המפתה נערה ומאיים על בתוליה. מה תגיד על זה?"
 גם זו פרשנות מקורית.

ביישנית', כלומר מפרש פיגורה של שירה כאמת על העולם, אינו מבין שירה. בשירה אפשר לדבר על 'מרחק שתי תקוות' – עמיחי לקח את זה מדילן תומס, two grieves ago – למרות שתקוות ועצבונות אינם ממוקמים בחלל פיזי; והדבר השלישי הוא שפרשנות המחטיאה את השיר היא בדרך כלל שגרתית, לא מחדשת. יש כמובן מקרים נדירים שבהם אייבהנה מעלה את הערך האמנותי של השיר. כללים מדויקים מאלה קשה לתת".
 הבנת שירה אינה הבנה סיבתית של מה גרם לשיר להיווצר.
 "לזה יש מקום בכיוגרפיה של המשורר, לא בפירוש השיר שלו".

של דילתי בין הבנה במדעי הטבע להבנה במדעי הרוח?
 "לפי דעתי נשאר די הרבה. קודם כול בקביעת היעד השונה של שני סוגי המדע, או אם תרצה של שני סוגי ההבנה. זו אינה גישה איירציונולית להגיד שאת עלייתה ושקיעתה של האימפריה הרומית צריך לתאר ולהבין מתוך הנפשות הפועלות, ולא לראות אותן כמקרה פרטי של חוק כללי. וכך גם באשר לתיאור ימי הביניים או היהדות ההלכתית.
 "בכל מה שנוגע לאמנויות, חשובה ההדרגשה שאנו מדברים כאן על יצירות טעונות ערך. החוקר אינו חייב להישאר ניטרלי בנושא זה ולדבוק אך ורק בעובדות בלא להיכנס להערכה.
 "ובכל הנוגע לערך אסתטי או אמנותי, רוב ההוגים מאז דילתיי חושבים שאי אפשר לדלג על החוויה האינדיווידואלית של המפגש עם היצירה; רק היא מוסרת לנו מושג על הערך האמנותי שלה. אילו היה אפשר לשפוט יצירה לפי השאלה אם היא מצייתת לחוקים כלליים של 'היפה', היה אפשר לדלג על המפגש המוחשי ולהעריך אותה 'מרחוק' ועל פי השמועה. גם מבחינה זו חשובה ההבחנה

הבנה סיבתית שמורה למדעי הטבע, אם כי גם שם העניינים הסתבכו.
 "כן, הפיזיקה התגאתה במהלך הליניארי שלה, זו הייתה המדעיות שלה, אך כיום מדברים גם על פרשנות במדע. יש כמה אפשרויות לפרש ניסוי. גם במדעי הטבע יש בעיה לבחור היפותזה אחת מתוך כמה

דבר קיומם של מדעים אידיוגרפיים". ■